

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

№ 1/9-614 від 27 листопада 2014 року

Департаменти (управління) освіти і науки
обласних, Київської міської державних адміністрацій
Інститути післядипломної педагогічної освіти

Про методичні рекомендації з патріотичного виховання

На виконання пункту 2 Плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 27.10.2014 № 1232, надсилає методичні рекомендації з організації патріотичного виховання дітей та учнівської молоді для використання у навчальних закладах України.

Додаток: на 8 арк.

Заступник Міністра Павло Полянський

Додаток до листа
Міністерства освіти і науки України
від 27.11.2014 № 1/9-614

Методичні рекомендації з організації патріотичного виховання дітей та учнівської молоді у 2014/2015 навчальному році

У сучасних суспільно-політичних умовах, коли Україна ціною життя Героїв Небесної Сотні, зусиллями українських військових, добровольців, волонтерів відстоює свободу і територіальну цілісність, пріоритетного значення набуває патріотичне виховання дітей та учнівської молоді.

Події останніх місяців дають підстави стверджувати, що переважна більшість громадян України, серед яких є і діти, і молодь, виявили високу патріотичну свідомість та міцну громадянську позицію. Це є свідченням системної виховної роботи педагогічних колективів навчальних закладів. Тому одним із найважливіших завдань педагогів є продовження роботи з формування у дітей та молоді громадянських якостей, розуміння

приналежності до Українського народу. Особливу увагу слід приділити дітям та сім'ям, які переїхали із території військових дій, сприяти їх адаптації у нових умовах та нових колективах, залучати їх до активної діяльності та участі у позаурочних заходах, надавати можливість реалізовувати свій інтелектуальний, творчий, фізичний потенціал на благо України.

Патріотичне виховання має наскрізно пронізувати весь навчально-виховний, органічно поєднувати національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне, естетичне, правове, екологічне, фізичне, трудове виховання, базуватися на національній історії, знанні та відстоюванні своїх прав, виконанні конституційних і громадянських обов'язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни.

Патріотичне виховання має охоплювати всіх учасників навчально-виховного процесу, сприяти формуванню у дітей та утвердженню у педагогів і батьків національних та загальнолюдських цінностей, особистісних якостей, що притаманні громадянину України.

Проявом патріотичного духу, свідченням формування Української політичної нації стало масове використання української національної та державної символіки, українського традиційного одягу, жовто-блакитних кольорів. При цьому важливо не підмінити зовнішніми ознаками патріотизму його глибокої ідейної сутності – готовності своєю працею, науковими, творчими й спортивними досягненнями, службою із захисту країни сприяти розвитку української демократичної держави.

Відповідно, всі заходи мають бути наповнені громадянсько-патріотичним змістом, стверджувати ідею спільності інтересів та взаємоповаги усіх громадян України, підтримувати прагнення кожної особистості до духовного, інтелектуального, творчого та фізичного розвитку задля розквіту держави в цілому.

Доцільно добирати і поєднувати різноманітні методи і форми патріотичного виховання, уникати формалізму й одноманітності, насичувати їх патріотичними емоціями та переживаннями,

активно використовувати приклади мужності й звитяги захисників України як з історичного минулого, так і нинішніх воїнів-героїв, які боронять нашу державу від російської агресії.

Громадянський компонент виховання найвиразніше втілено у змісті навчальних предметів суспільно-гуманітарного циклу. Вивчення української мови, літератури, історії, географії, правознавства спрямовано на формування переконливого почуття патріотизму й громадянської свідомості дітей та учнівської молоді, знань про права і свободи громадян, сутність громадянського суспільства.

Вихованню сучасного громадянина-патріота Української держави, підготовці молоді до виконання ролі активних громадян, формуванню громадянських навичок і цінностей, необхідних для ефективної участі у житті громади, сприяють курси за вибором: "Вчимося бути громадянами" (для учнів 7(8) класу), "Ми – громадяни України" (для учнів 9(10) класу), "Громадянська освіта: основи демократії" (для учнів 11 класу).

Рекомендуємо використати досвід роботи з виховання культури демократії, політичної культури учнів педагогічних колективів навчально-виховних комплексів Черкаської області: "Загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 – колегіум" Смілянської міської ради (<http://smila-nvk3.edukit.ck.ua>) та "Загальноосвітня школа I-III ступенів № 2 – лицей" Шполянської районної ради (<http://shpol2liceu.ucoz.ru>), на базі яких протягом 2010-2014 років здійснювалась дослідно-експериментальна робота всеукраїнського рівня.

У варіативну складову навчальних планів цих закладів було введено факультативи "Громадянознавство"; "Основи демократії", "Вчимося демократії" (<http://democracy.ippro.com.ua>). Педагогами спільно з учнями та батьками було реалізовано проекти "Громадянська взаємодія у віртуальній мережі", "Роль громадянських організацій у становленні демократії в Україні", "Ми – різні, ми – рівні", "Ініціюємо співпрацю з владою", "Вчимося взаємодіяти з владою", "Вчимося захищати свої права і свободи",

"Вчимося поліпшувати життя місцевої громади", започатковано Інтернет-клуб "Я – суб'єкт громадянського суспільства".

Пропонуємо надавати перевагу активним формам роботи, що передбачають самотійну або спільну роботу, набуття дітьми та учнівською молоддю соціального досвіду; сприяють формуванню національної свідомості, критичного мислення, ініціативності, творчого підходу до справи, відповідальності за свої дії та вчинки: громадській, волонтерській діяльності, соціальним практикам, пошуковій, дослідницькій та проектній діяльності, дискусійним клубам, діяльності учнівських прес-центрів, флеш-мобам, акціям.

Окремої уваги заслуговує волонтерська діяльність педагогів, учнів, батьків, яка через конкретну, практичну діяльність сприяє встановленню соціальних зв'язків, опануванню дітьми новими навичками, формуванню у них прагнення до відповідальної патріотичної поведінки, моральних та духовних якостей, світогляду справжнього громадянина України. Зазвичай діяльність волонтерських груп здійснюється в інформаційно-просвітницькому, профілактичному, соціальному, охоронно-захисному напрямках. Реалії сьогодення визначили новий напрям волонтерської роботи – психологічна та моральна підтримка воїнів Збройних Сил України, Національної гвардії, інших військових формувань; допомога родинам, що були вимушені покинути свої домівки у результаті анексії Росією Криму та окупації окремих територій східної України. Рекомендуємо продовжити участь дітей та учнівської молоді у таких всеукраїнських акціях, як "Лист пораненому", "Хвиля доброти", а також у волонтерських акціях, що започатковані за ініціативи громадських організацій та навчальних закладів.

Важливо, щоб учні, незалежно від їх національності та регіону проживання, ідентифікували себе з Україною, прагнули жити в Україні; розуміли необхідність дотримання конституційних та правових норм, володіння державною мовою; сприймали регіональну історію як частину загальної історії України, відчували власну причетність до майбутньої долі рідного краю як невід'ємної складової єдиної країни.

Важливу роль у патріотичному вихованні дітей та учнівської молоді відіграє педагог, його особистий приклад, його погляди та практичні дії, що мають бути взірцем для наслідування. Якість виховного процесу напряму залежить від рівня підготовленості педагогів до кожного заходу; використання різноманітних методів і форм; знання і вмілого врахування вікових й психологічних особливостей дітей; відвертості, емоційності, оптимізму та активної патріотичної позиції вчителя. Патріотичне виховання громадянина має здійснюватися кожним педагогом на кожному уроці та в позаурочний час.

Сім'я – основа виховання громадянина-патріота України

Важлива роль у формуванні патріотизму належить сім'ї. Завданням навчальних закладів є залучення батьків учнів, студентів, вихованців до активної участі у навчально-виховному процесі, організації та проведенні позанавчальних виховних заходів. Батьки мають стати не тільки гостями на заходах, не тільки спостерігачами за здобутками їх дітей, вони мають безпосередньо впливати на формування молодого покоління своїм досвідом та своїм прикладом.

Зусилля педагогів мають бути спрямовані на підтримку ініціативи батьківської громади, взаємодію у розробленні та виконанні рішень щодо патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Особливу увагу слід приділити педагогізації батьків, ознайомленню їх із сучасними психолого-педагогічними знаннями. З цією метою доцільно використовувати активні методи: тренінги, дискусії, дебати, аналіз виховних ситуацій, які сприяють усвідомленню батьками ролі сім'ї у вихованні дітей, формуванні патріотичних почуттів та готовності служити своїми знаннями, працею Україні.

Дитячі та молодіжні громадські організації

Вагому роль у пропагуванні ідеї патріотичного виховання як національного пріоритету України, набутті підростаючою особистістю громадянських якостей, соціального досвіду відіграють дитячі та молодіжні громадські організації.

З-поміж таких організацій досвід здійснення заходів, проектів, програм з патріотичного виховання дітей та учнівської молоді мають: Національна організація скаутів України (НОСУ), Національна скаутська організація ПЛАСТ, Всеукраїнська дитяча скаутська організація "Січ", Асоціація гайдів України, Всеукраїнський дитячий рух "Школа безпеки", ВДС "Екологічна варта", Всеукраїнське патріотичне об'єднання "Майбутнє України" та інші. Окрім цього, до уваги доцільно брати кращий досвід роботи у зазначеному напрямі дитячих об'єднань самоврядування.

Основними способами використання потенціалу дитячих та молодіжних громадських організації у вихованні дітей та учнівської молоді може стати проведення спільних з навчальними закладами акцій, флешмобів, фестивалів, проектів, інших заходів патріотичного спрямування; залучення фахівців дитячого руху до виховної роботи навчальних закладів; ознайомлення педагогів з методикою виховної роботи громадських організацій через систему спільних семінарів, конференцій, тренінгів. Доцільним буде залучення регіональних осередків дитячих і молодіжних громадських організацій до проведення туристських змагань та зльотів, військово-спортивних патріотичних ігор, спортивних змагань тощо.

Звертаємо увагу, що Закон України "Про громадські об'єднання" дає право громадським організаціям пропагувати свою діяльність, звертатись до керівників навчальних закладів з пропозиціями щодо співпраці у питаннях навчання, виховання та розвитку дітей. У свою чергу, педагогічна, учнівська, батьківська громада визначає доцільність та необхідність такої взаємодії, виходячи із своїх можливостей, пріоритетів навчально-виховної роботи.

Військово-патріотичне виховання

Військово-патріотичне виховання дітей та молоді – це процес цілеспрямованого систематичного формування почуття патріотизму, духовної та психологічної готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності держави.

Реалії сьогодення визначили пріоритетні напрями роботи з військово-патріотичного виховання дітей і молоді. Актуальними є Уроки мужності (лист МОН від 13.08.2014 № 1/9-412), зустрічі з учасниками бойових дій на Сході України та волонтерами, відвідання військовослужбовців, які отримали поранення та проходять реабілітацію у медичних закладах, написання листів у рамках Всеукраїнської акції "Лист пораненому", встановлення у навчальних закладах меморіальних дощок (знаків) на вшанування пам'яті загиблих воїнів-героїв.

Рекомендуємо відновити діяльність пошукових загонів з метою вивчення бойового шляху військових частин, що розміщені на території населеного пункту, військовослужбовців, що є випускниками або працівниками навчального закладу.

Пропонуємо у музеях при навчальних закладах створити постійно діючі стенди, що відображають події збройної боротьби Українського народу за територіальну цілісність нашої країни, участь випускників навчальних закладів, односельців в антитерористичній операції. Корисними будуть фотоматеріали, підготовлені Національним військово-історичним музеєм України (для отримання електронних макетів звертатися до заступника директора музею Тинченка Ярослава Юрійовича за тел. (044) 284-62-12, (044) 280-06-00).

Звертаємо увагу, що з метою відновлення, збереження і популяризації у суспільстві здобутків Українського народу у боротьбі за свободу та незалежність; виховання у зростаючого покоління патріотизму, формування національної ідентичності, вшанування подвигу та героїзму захисників української державності, Указом Президента України від 14 жовтня 2014 року № 806 встановлено День захисника України, що відзначатиметься щорічно 14 жовтня.

Рекомендуємо при відзначенні національних свят та пам'ятних дат, зокрема Дня захисника України, Дня Гідності і Свободи, Дня Збройних Сил України, Дня Соборності України тощо, керуватися методичними матеріалами Українського інституту національної пам'яті; організовувати наукові конференції, семінари, круглі

столи; проводити військово-спортивні змагання, фестивалі-конкурси патріотичної пісні, прози і поезії, творів образотворчого мистецтва; відвідувати музеї бойової слави; вшановувати сучасних героїв-захисників України та пам'ять загиблих за свободу, єдність та незалежність Українського народу.

У 2015 році Україна разом із світовою спільнотою відзначатиме 70-ту річницю Перемоги над нацистськими окупантами та завершення війни у Європі. До днів Пам'яті та примирення 8-9 травня 2015 року пропонуємо долучитися до акції «Ті, хто боролися за Свободу», ініційованої Українським інститутом національної пам'яті, та організувати перегляд вітчизняних художніх і документальних фільмів, що відображають український вимір Другої світової війни, наприклад: «Між Гітлером і Сталіном. Україна в II Світовій війні», 2002 рік, авт. – Святослав Новицький; «Війна – український рахунок», 2002 рік, авт. – Сергій Буковський; «Війна без переможців» 2003 рік, авт. – Ігор Чижов; «ОУН-УПА: війна на два фронти», 2006 рік, авт. – Андрій Санченко; «УПА. Третя сила», 2007 рік, авт. – Сергій Братішко, Віталій Загоруйко; «УПА. Тактика боротьби», 2007 рік, авт. – Сергій Братішко; «Київ. Місто, що зрадили», 2008 рік, авт. – Андрій Цаплієнко; «1377 спалених заживо», 2009 рік, авт. – Іван Кравчишин; «Чорна піхота», 2010 рік, авт. – Іван Кравчишин; «Рівень секретності «18», 2011 рік, авт. – Іларіон Павлюк; «Служба безпеки ОУН. Зачинені двері», 2011 рік, авт. – Віталій Загоруйко; «Хайтарма», 2013 рік, авт. – Ахтем Сейтаблаєв; «Корюківка. Злочин проти людяності», 2013 рік, авт. – Сніжана Потапчук; «Хроніка Української повстанської армії 1942-1954», 2014 рік, авт. – Тарас Химич.

Заслуговує на увагу художній фільм «Поводир» (2014 рік, авт. – О. Г. Санін), що перегортає трагічні сторінки української історії, показує незламний дух українського народу та його волю до свободи у драматичні часи Голодомору 30-х років минулого століття, індустріалізації, колективізації та знищення інтелігенції.

Нормативно-правова база з питань патріотичного виховання

- Указ Президента України від 13.11.2014 № 872 "Про День Гідності та Свободи";

- Указ Президента України від 13.11.2014 № 871 "Про День Соборності України";
- Указ Президента України від 14.10.2014 № 806 "Про День захисника України";
- Указ Президента України від 24.09.2014 № 744 "Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності";
- Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затверджена Указом Президента України від 24 березня 2012 року № 212;
- Концепція допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді, схвалена Указом Президента України від 25 жовтня 2002 року № 948;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2009 № 41 "Про затвердження Державної цільової соціальної програми "Молодь України" на 2009-2015 роки";
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.09.2009 № 1494 "Про затвердження Плану заходів щодо підвищення рівня патріотичного виховання учнівської та студентської молоді шляхом проведення на постійній основі тематичних екскурсій з відвідуванням об'єктів культурної спадщини";
- Доручення Кабінету Міністрів України від 05.05.2009 № 22966/1/1-09 та План організації виконання положень Указу Президента України від 27.04.2009 № 272 "Про проведення Всеукраїнської молодіжної акції «Пам'ятати. Відродити. Зберегти»;
- Концепція національно-патріотичного виховання молоді, затверджена наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України від 27.10.2009 [№ 3754/981/538/49](#);
- наказ Міністерства освіти і науки України від 27.10.2014 [№ 1232](#) "Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді";

- наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 № 1243 "Про Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України";
- наказ Міністерства освіти і науки України від 07.09.2000 № 439 "Про затвердження Рекомендацій щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України";
- лист Міністерства освіти і науки України від 13.08.2014 № 1/9-412 "Про проведення Уроків мужності";
- лист Міністерства освіти і науки України від 25.07.2014 № 1/9-376 "Методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2014/2015 навчальному році";
- лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 09.08.2012 № 1/9-557 "Про методичні рекомендації з громадянської освіти та виховання у навчальних закладах у 2012/2013 навчальному році";
- лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 27.07.12 № 1/9-530 "Щодо виховання сучасного громадянина в полікультурному середовищі засобами позакласної роботи".

Інтернет-ресурси з питань патріотичного виховання

- Інститут проблем виховання НАПН України
ipv.org.ua/publications/zbirnuk.html
- Український науково-методичний центр практичної психології та соціальної роботи psyua.com.ua
- Український інститут національної пам'яті
memory.gov.ua/publication
- Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка uisr.org.ua
- Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського nuou.org.ua/nauka/naukovi-publikatsii.html
- Рада Європи (посібник «Демократичне управління школою») http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Resources/EDCPACK_EN.asp

- Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (методичний посібник «Роль педагога в посиленні патріотичного виховання») moipro.mk.ua/index.php/vihovna-robota
- Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників (досвід роботи педагогічних працівників Черкащини та методичні брошури з патріотичного виховання дітей та учнівської молоді) <http://library.ippro.com.ua>
- Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді ukrjuntur.org.ua
- Ліга старшокласників Черкащини liga.ed-sp.net
- Пластовий портал plast.org.ua
- Благодійний фонд «Героїка» <http://geroika.org.ua/>
- Всеукраїнська громадська організація «Закінчимо війну» <http://stop-war.org.ua/rekom.php>; http://stop-war.org.ua/view_news14.php?id=61
- Історична правда istpravda.com.ua
- Лікбез likbez.org.ua
- Пам'ятаємо загиблих memorybook.org.ua
- Центр досліджень визвольного руху cdvr.org.ua
- Документальний серіал «Наша Скриня» www.fayloobmennik.net/3781087

Список використаної літератури

- Бака М. М. Фізичне і військово-патріотичне виховання молоді: навч.-метод. посібн. / М. М. Бака, В. П. Корж. – К. : Книга пам'яті України, 2004. – 460 с.
- Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. – Київ, 2014. – 29 с.
- Жаровська О. П. Національна свідомість як складова патріотичного виховання студентів педагогічних університетів /

Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб.наук.праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 1. – С. 233 – 242.

- Жеребцова М. В., Бородин С. Е., Николаєв О. С. Скаутинг та краєзнавство – система патріотичного виховання молоді / Збірка статей з історії українського скаутингу. – К. ПП «Стародавній світ», 2013. – 312 с.
- Завалевський Ю. І. Громадянське виховання старшокласників: проблеми, досвід, перспективи / Ю. І. Завалевський. – Київ, 2003. – 104 с.
- Івженко Ю. В. Молодіжні громадські організації як інститут формування соціальної активності особистості / Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб.наук.праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 1. – С. 289 – 296.
- Карпач Н. І., Олешак С. П. Особливості розвитку молодіжної участі у волонтерській діяльності / Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб.наук.праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 1. – С. 351 – 360.
- Окушко Т. К. Методика формування соціальної ініціативності підлітків у дитячому громадському об'єднанні / Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб.наук.праць. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 2. – С. 51 – 60.
- Оржеховська В. М., Кириченко В. І., Ковганич Г. Г. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології, моделі / Навчальний практико зорієнтований посібник. – Х. : Точка, 2007. – 192 с.
- Сіренко С. М. Удосконалення системи підготовки класних керівників до здійснення виховної діяльності в умовах післядипломної освіти : [Електронний ресурс], режим доступу www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/elits/2011/29